

हमारे देश के भक्ति मार्ग की आध्यात्मिक चेतना की दिशा और दशा दोनों ही बदलना चाहिये। इस दिशा व दशा को बदलने के लिये ग्रंथों के अध्ययन के माध्यम से जागरण जरूरी है। जो कि सत्-चित्-आनन्द रूप प्रभु के स्वरूप ज्ञान से ही संभव है।

यही सोच को आगे बढ़ाते हुये गोपीनाथ ग्वालमंडल की स्थापना हुई। जिसका पावन उद्देश्य, जगतगुरु महाप्रभु श्रीवल्लभाचार्यजी के चरण छत्र में रह कर धर्म-जागरूकता और ज्ञान पूर्वक प्रभु भक्ति का मूल भाव और जीवन पर उसके प्रभाव से विश्व को प्रभु प्रेम की ताकत का दर्शन कराने का है। यही उद्देश्य के साथ ग्वालमंडल के द्वारा गतवर्ष जन्माष्टमी उत्सव के पावन माह में प्रभु की लीलाओं का आध्यात्मिक पक्ष समझाने के लिये वड़ोदरा शहर के अलग अलग स्थानों पर कीर्तन गुणगान के शिविर हुए थे। जिनमें मुख्य वक्ता पूज्य श्रीगिरिराजजी शास्त्रीजी और पूज्य श्रीवृजेशकुमारजी शास्त्रीजी रहे, साथ ही वड़ोदरा स्थित सभी वल्लभकुल महाराजश्री ने अपनी गरिमामयी उपस्थिति एवं वज्रनामृत के रूप में आशीर्वाद प्रदान किये।

इस प्रकार के धर्म शिविरों के नियमित आयोजन द्वारा धर्माचरण में रहें तो कुरीति, रूढ़ी और अंधानुकरण रुपी जाले कट सकते हैं और हम सत्य स्वरूप को पहचान पाते हैं।

यथार्थ मार्ग

Email : info@gopinathji.org

Visit us : www.gopinathji.org

facebook : [ShreeGopinathji](https://www.facebook.com/ShreeGopinathji)

What's app - 8141054545

वर्ष - प्रथम • अंक - ७ अगस्त/सितम्बर २०१८ • शुल्क मासिक २०/वार्षिक २००/ विदेश -USA \$ 35, UK £ 30 • कुल पृष्ठ १० पृष्ठ क्रं. १

संस्थापक एवं मार्ग दर्शक - पुष्टि सिद्धान्त मर्मज्ञ पू श्री व्रजेश कुमारजी शास्त्रीजी सम्पादक - वेदान्ताचार्य पू.श्री गिरिराजजी शास्त्री

श्री गिरिराजजी शास्त्री

जबसे मनुष्य धरती पर आया तभी से इस धर्म का आरम्भ है। इसीलिये इसे 'सनातन धर्म' कहा जाता है और यह प्रथम धर्म है मानव धर्म, परमपुरुष की सेवा और समर्पण के द्वारा विस्तार पाना। यह आत्म कल्याण की राह है। इस राह पर आनन्द कहीं पहुँचने के बाद नहीं है बल्कि हर एक कदम आनन्द के साथ ही उठता है और सृष्टि के आनन्द को अनुभूत करता हुआ राही आनन्द ही प्रसारित करता है। इस राह पर परमात्मा का प्रकृति में सतत रस प्रवाहित हो रहा है और इस प्रवाह के साथ जो चलता है नाचता है उसे रासलीला का आनन्द अनुभूत करने से कोई कारण रोक नहीं सकता। लेकिन कुछ कारण हम स्वयं ही उत्पन्न कर लेते हैं और इस आनन्द से चूक जाते हैं। वह कारण हैं-पूर्ण रूपेण समर्पण का न होना, परमात्मा से भी लेन देन का व्यवसाई की तरह भाव रखना अर्थात् सांसारिक वस्तुओं-सुखों की चाह में पूजा, अर्चना, सेवा, मनोरथ आदि करना एवं अपने अहंकार को परमात्मा के समक्ष भी लेकर जाना।

मजे की बात ये है कि हमारा मन उन सब प्रकार की गतिविधियों में जिनमें हमारा अहंकार पोषित होता हो, उनके लिये तरह तरह की युक्तियां निकाल लेता है। अहंकार एक दीवार की तरह होता है जिसकी वजह से राह से भटक जाते हैं, और आनन्द तो फलित नहीं होता पर दिखावटी आनन्द की लकीर पीटते रह जाते हैं। गीताजी में भगवान स्वयं कह रहे हैं- “मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय। निवसिष्यसि मय्येव ऊर्ध्वं न संशयः।।

मुझ भगवान में अपने मन-चित्त को स्थिर करो और सारी बुद्धि मुझमें लगाओ, इस प्रकार तुम निःसंदेह मुझमें सदैव वास करोगे। फिर भी हम अहंकार के वशीभूत हो कर अपना कल्याण नहीं कर पाते और भौतिक संगति, भौतिकता से प्रेम-आसक्ति द्वारा भाव दूषित होने से भगवान में प्रेम की जगह माया से प्रेम पनप जाता है। भगवान का प्रेम पाने के लिये अपने मन को पूर्णतः भगवान में एकाग्र करना ही एक मात्र साधन है।

नी.ली.गो.षष्ठपीठाधीश्वर १०८ पू.पा.श्रीव्रजराजलालजु महाराजश्री (सुरत)

परम पुरुषार्थनी प्राप्ति

भगवानने ज्यारे रमछेच्छा यथ त्यारे जहुत्वज्ञे यवानी छिछावाणा भगवाने अक्षरब्रह्ममांथी अनेक जुवोनुं व्युत्थरछा अग्निविस्फुलिंग न्याये कर्युं. ते वणते तो विशुद्धसत्त्व भगवदशभूत जुव प्रकट थयो.पछी भगवद छिछाथी आनंदांशानो तिरोभाव थातां अविधानो संबंध थयो.अने जुवमांथी ऐश्वर्यादि षट् धर्मोनुं पछा तिरोधान थयुं.

परमिध्यानात्तु तिरोहितं ततो ह्यस्य बन्धविपर्ययो।।

ऐश्वर्य-तिरोधान थावाथी हीनत्व सर्वदःभसहनत्व, यश-तिरोधान थावाथी देहादिमां अहंभुद्धि, जेम थाय, वैराग्य-तिरोधान थावाथी यश-श्री आ याचना तिरोभावथी वैराग्यना तिरोभावथी विपर्यय तिरोहित जुव अविधाना देहाध्यास,प्राणाध्यास अने आ यात्र अध्यासने कारछे प्रभुनाथी जूदो पडी जन्ममरणानां दुःખो अनुभव छे. निचारो सुण मेणववा अनेक कर्म करे तोपछा तेने दुःખ ज थाय छे. जे वणते व्युत्थरछा थयुं ते वणते प्रभुनी छिछनीय भावनाथी देवी आसुरी अेवा ने प्रकारना जुवोनुं व्युत्थरछा थयुं छे. तेमां

, वीर्य-तिरोधान थावाथी थावाथी सर्वहीनत्व,श्री-तिरोधान अपस्मार थयो होय तेम विपरीत ज्ञान विषयासक्ति थाय छे. ऐश्वर्य- वीर्य- जुवने बंध थयो अने ज्ञान- थयो छे. आवीरीते भगवद्धर्म बंधनमां छेटले के,अन्तःकरणाध्यास, इन्द्रियाध्यास स्वज्ञज्ञानथी जगतमां हजरो वर्षोथी प्रभुनाथी जूदो पडी जन्ममरणानां दुःખो अनुभव छे. निचारो सुण मेणववा अनेक कर्म करे तोपछा तेने दुःખ ज थाय छे. जे वणते व्युत्थरछा थयुं ते वणते प्रभुनी छिछनीय भावनाथी देवी आसुरी अेवा ने प्रकारना जुवोनुं व्युत्थरछा थयुं छे. तेमां

दैवीसम्पद् विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता

अे गीतोक्त वाक्यथी दैवी जुवने प्रभुकृपा थी सत्संग श्रवणादि मणी जाय छे अने तेनो उद्धार थाय छे, परंतु आसुरी जुवोना जन्म मरछा प्रवाह यालु ज रहे छे.

दम्भो दर्पोऽभिमानश्च क्रोधः पाुरुष्यमेव च। अज्ञानं चाभिजातस्य पार्थ सम्पदमासुरीम्।।
दैवी जुवने पछा भ्रम थावानो समय आव्यो छे अेम कहेजुं जेधछे के.....

(कभशः - - -)

वेदान्तरमां श्री साधार

यथार्थ

क्या है यथार्थ? और क्यों आवश्यक है अन्?

श्री गिरिराजजी शास्त्रीजी

ईश्वर की प्राप्ति के लिये उसे ही साधन बनाना पड़ेगा, अर्थात् ईश्वर ही साधन और ईश्वर ही साध्य किन्तु यह समझने के लिये सर्व प्रथम आगे कहा गया वैसे सद्गुरु प्रथम साधन है उन्हें समझकर और हाथ पकडकर अपने मूल स्त्रोत तक पहुँचना होगा। तब जाकर हमारे माने हुए ज्ञान को जान पायेंगे की वह अज्ञान मात्र ही था और तब अपने अज्ञान का ज्ञान ही नूतन यात्रा और नूतन सृष्टि का निर्माण प्रारंभ होता है। पर फिर हमें उस नूतन सृष्टि में अपने लिये निर्मित राह पर स्वयं ही चलना होगा जिसे हम साधना कहते हैं। और जिस प्रकार चौर हरण लीला के समय गोपा-गनाएँ निरावरण हुई थी उस समय प्रभु श्रीकृष्ण ने जन्म जन्म के संस्कारों और बुद्धि पर पड़े आवरणों को निवृत्त किया था उसी प्रकार हमारे मन, बुद्धि, और स्वभाव पर आरोपित संस्कारों के आवरणों को हटाने पड़ेंगे और उसमें जो मुख्य साधन या सहायक या हमारा आधार है वह सद्गुरु ही है।

किन्तु उन आवरणों को संस्कारों को और अनर्थ ज्ञान को हटाने की प्रक्रिया को ही आज हमें समझना है. जिसे यथार्थ साधना अर्थात् साधना का प्रथम सोपान कहेंगे। जब तक मन-बुद्धि पर अन्य विषय अनर्थ ज्ञान और अनेक आवरण छाये हुए हैं तब तक अनंत की यात्रा, सहज साधना, एवं परमानंद नुभूति होना नामुमकिन सा है तो चलो अब उस साधना पथ की और चलें।।

ખતાવી શકો છો ? મરવાની દવા પણ સુખ માટેજ જ્યારે જીવન ન જીવા શકાતુ હોય અને જ્યારે જીવનજ બોઝીલ બની ગયુ હોય, ત્યારે આ દવા લેવાય. મૂળ કારણ તો સુખને આવવા માટેનું પ્રયોજન આમ રહેલુ છે. તેવીજ રીતે ઉપાય જેનાથી જીવનું શ્રેય થાય તેજ ઉપાય છે. નૃણાં શ્રેયો વિધિત્સયા - જીવનમાં એવા કર્મોનું આચરણ કરવાનું કે જે કરવાથી જ્ઞાન હોય તે યોગ. કયા પ્રકારના કર્મ કરવા ? કર્મ તો આપણે કરવાનાજ છીએ. તમે કંઈ નહિ કરો તોય કરવાના છો અને કરશો તોય કરવાના છો. કર્યા વગર તો રહી શકવાના નથી, તો તે વખતે કયા પ્રકારના કર્મો જીવનમાં કરવા જોઈએ કે એ કરવાથી આપણને કોઈ બંધનમા બાંધે નહિ. એક એલોપથીની દવા જેનુ રીએક્શન ક્યારેય આવતુ જ ન હોય. એલોપથીમાં એવુ સાંભળ્યું કે કોઈ દવા એવી નથી શોધાઈ કે જેનુ રીએક્શન ના આવતુ હોય.

ચોથે નંબરે આવે છે તપ. ભાગવતજી ખતાવે છે આ તપ શે નુ કરવુ ? તપો મે હૃદય સાક્ષાત તપસા બ્રહ્મ વિજ્ઞાસઃ વિ. અનેક શ્રુતિ વાક્યો છે. ત્યારે ભાગવતને ૩૫ તપ અપેક્ષીત છે ? અને તપ શબ્દનો બીજો પ્રકાર આપણા ધર્મ શાસ્ત્રોની અંદર ચાન્દ્રાચણાદિ વ્રત એ પણ તપમાં આવે છે. તમે બધા નિયમો લો છો તેમાં એકાદશીનુ વ્રત તે પણ તપ છે. ઘણા લોકો ચાતુર્માસમાં નિયમ લે. ધારો કે તેમને આઈસક્રીમ બહુ ભાવતો હોય તો તેની નિયમ લે કે આખો ચાતુર્માસ હું આઈસક્રીમ નહી ખાઉં, જેનાથી આપણો આત્મા શુદ્ધ થાય, જેનાથી આત્મશુદ્ધિ થાય, જેનાથી આપણો આત્મા શુક્લ થતો જાય તેનું નામ તપ છે.

હવે ભાગવતજીને કયુ તપ અપેક્ષિત છે ?

યથા યથાત્મા પરિમુજયતેસૈ, મમ પૂણ્યગાથા શ્રવણાલિધાને ભગવાનની કથાનું શ્રવણ એનાથી મનુષ્યને, તેના જીવને અને અંતઃકરણને શુદ્ધ કરનાર બીજુ કોઈ પણ તત્વ નથી એટલે ચોથા અધ્યાયની અંદર ભગવત કથાનો વિષય, સર્વદા ભગવાનની કથાનુ શ્રવણ કરવુ એવુ જણાવ્યુ. આપણે દવા લઈએ છીએ. જે લોકોને શ્વાસની બિમારી થઈ ગઈ હોય તે લોકોએ ઓક્સિજન કેટલી વાર લેવો ? ડો. ને જઈને પુછો. મારાથી શ્વાસ લેવાતો જ નથી. ડો. કહે ઓક્સીજન લો. આપણે પુછ્યુ ઓક્સીજન કેટલી વાર લેવો ? ત્યારે આ ભાગવતજી ડો. કહે છે તને એવી બીમારી થઈ છે કે ભગવાનની કથા એકાદ નહિ. એક સમય નહિ. પરંતુ સર્વદા શ્રવણ કરો. ભગવાનની કથાનુ સર્વદા શ્રવણ કરવુ એજ તમારા અંતઃકરણની શુદ્ધિનો વિષય છે.

પ્રવિષ્ઠ કર્ણરન્દ્રોણ સ્વાનાં ભાવ સ્વરોરૂઢં ધ્વનોતિ સમલં કૃષ્ણ યથા શરદ - ભગવાનની કથા કર્ણો દ્વારા આપણા હૃદયમાં પ્રવેશીને જેરીતની શુદ્ધિ સાધે છે અને જે સધાય છે તેવી શુદ્ધિ વિશ્વમાં પ્રાયશ્ચિતાની ચિર્ણાની યમાની નિયમાની

આપણા ચિત્તની શુદ્ધિ આનાથીજ થાય છે. આપણે ઘરમાં પોતા મારીએ છતાંપણ ઘરમાં જીવડા આવતા હોય તો ડાહ્યા માણસો આપણને સલાહ આપી જાય તમે શેનાથી પોતુ મારો છો ? ચોખ્ખા પાણીથી, અરે એવુ ના ચાલે. અત્યારે ચોમાસુ છે જરા ફિનાઇલ નાખીને પોતું મારો બાકી જીવડા નહીં જાય. પાણી થી શૂદ્ધિ તો થાય છે પરંતુ જેવી જોઈએ તેવી થતી નથી એટલે ? દંહીવાળુ વાસણ તેને કપડાથી લુશી નાંખ્યુ તેમાં દૂધ ગરમ થાય નહિ કેમ ? તથા ન

નિધુનંતિ - દૂધને ગરમ કરવા માટે કે દૂધની બાસુંદી બનાવવા માટે જે દહીના વાસણની શુદ્ધિની જરૂર છે તે કેવળ કપડાથી લુસવાથી થતું નથી તેને તો સાબુ, કે રાખાડી, કે માટી લઈ સાફ કરી તેમાં દૂધ ભરો તો પછી સાફ કાર્ય થાય તેવીજ રીતે ભાગવતજીને એકજ તપ માન્ય છે. તપ કયુ ખતાવે છે ? સર્વદા કૃષ્ણકથા શ્રવણ જ્યારે ત્યારે, જ્યાં-ત્યાં, જે પણ પ્રકારે કૃષ્ણનીજ કથાને શ્રવણ કરો. મને લાગે છે કે ત્રણેને સાથે લઈ લો, જ્યારે કોઈ સંભળાવનાર હોય ત્યારે સાંભળવુ, પણ જ્યારેકોઈ સંભળાવનાર ના હોય ત્યારે ? ભાગવતજીના એકદશસ્કંધનો ચોથો અધ્યાય શિબિરાર્થીને શીખડાવે છે કે અંહી થી એક વાગે ઉપર ગયા પછી શુ કરવાનુ ? તમારી અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે શું કરવાનુ ? ઉપર જઈને ઘેર ફોન કરવાનો બધુ બરોબર તો છે ને ? સદા કૃષ્ણ કથા, અંહીથી ઉપર જાવ એટલે પરસ્પર અંહીની જ ચર્ચા કરતા જાવ અને જમવા બેસો

ત્યારે પણ મનમા આનોજ વિચાર કરો. સદા કૃષ્ણ કથા સાંભળવી. પરંતુ દુનિયાની નવરી પંચાતમાં ન પડવુ. મહાપ્રભુજી પણ આજ આદેશ.

વ્યાવૃત્તોપિ હરૌ ચિતં માં કહી રહ્યા છે. વ્યાવૃત્તિ કરીને પણ શ્રવણાદૌ ચતેત્ સદા મહાપ્રભુજી શ્રવણને જ મુખ્યતા આપે છે. અવ્યાવૃત્તિમાં કે વ્યાવૃત્તિમાં દરેક જગ્યાએ પુષ્ટિમાર્ગની અંદર શ્રવણ બહુજ અગત્યની વસ્તુ છે વૈષ્ણવોએ પોતાની જાતને કૃષ્ણ કથાની અંદર પોતાના જીવનમાં પોતાના મનને તેમાંજ લપટાવી રાખવુ જોઈએ. ધારો કે શ્રવણના વિષયમાંથી તમે જેટલા છુટશો

એટલે મારા ને તમારા દોષો દેખાવા લાગશે આજે મહારાજનો ઉપરનો વાળ બહુ ફરકી રહ્યો હતો. ઉપર જઈને તરતજ ભાઈ તમે સાંભળવાની જગ્યાએ આજ જોઈને ગયા ? હા હું સતત જોયા કરતો હતો. સતત સાંભળ્યુ કે સતત જોયુ ? આમાં તમારૂ કલ્યાણ નથી પરંતુ મહાપ્રભુજી કહે છે વ્યાવૃત્તોપિ હરૌ ચિતં - શ્રવણાદૌ ચતેત, આ રીતે ચોથા અધ્યાયની અંદર સર્વદા કૃષ્ણને શ્રવણ કરવા, કથા શ્રવણ કરવી, એજ તપ આવુ કરવુ એ મોટુ તપ છે. તમે બધાજ કાર્યો છોડી કૃષ્ણની કથામાંજ તમે, તમારી જાતને, ને તમારા મનને વ્યસ્ત રાખો તેનાથી વધારે બીજુ તપ કયુ ? વાંદરા બીજુ કયુ તપ કરે ? એ સખણો બેઠો રહે. ધારો કે કોઈ વેદ કે ઉપનિષદ વાંદરા પાંસે પહોંચે - કહે અલા વાનર. તતુ વિકલ્પ તો નર છે ને ? હવે કાંઈ સૂધર સૂધરી જઉં બાપજી શુ કર ? તો કહે તપ કર. મારે માટે કયુ તપ ? જમના નહાવા જાઉં, યમુના નહાવા જાઉં, જો યમુનામાં નહાવા પડે તોય ઠેકડા મારે ને હરિદ્વાર જાય તો ઠેકડા મારે. તેને માટે એકજ તપ કે શાંતિથી બેઠો રહે એકજ જગ્યાએ બેઠો રહે - એને માટે આનાથી વધારે કોઈ તપ નથી. આપણુ મન વાંદરાથી કયુ વધારે સાફ છે ? ચંચલં મન કૃષ્ણ પ્રમાર્થ બલવત્ દઠમ

અહીયાં અંતઃકરણની વાત છે. આપણી બુદ્ધિ સતત વિચારો કર્યા કરે, તેને રોકવામાટે એક સ્ટોપ કયો છે ? તે કૃષ્ણ કથા છે. તમે જ્યારે પ્રાણાયમ કરો છો ત્યારે નિરોધ ધાય છે પરંતુ બહુ કષ્ટથી થાય છે. પ્રાણાયમ કરવા બેસીએ એટલે સો વાત ચિત્તમાં આવે. મારે જલ્દી ત્યાં દસ મિનિટમાં પહોંચવાનુ છે. હવે યોગ શાસ્ત્ર કહે છે કે કોઈપણ વિચાર રાખી ને તમે પ્રાણાયમ કરો ત્યારે બ્રહ્માંડ માં પ્રાણ અટકી જવાની, અને ક્યારેક હાઈ ને ડેમેજ કરવાની પરિસ્થિતિ થઈ શકે છે. ત્યારે સૌથી મોટુ તપ છે કૃષ્ણ કથા.

એકાદશ સ્કંદ સુબોધની

- પ્રવક્તા -
પૂ.પા.ગો શ્રીચન્દ્રગોપાલજી મહારાજશ્રી, વડોદરા

વિના આરોગ્યં વૃથા લક્ષ્મી:

જીવન મેં ઋતુઅનુકુલ પરિવર્તન એવં સાવધાનિયોં ઓર પથ્યાત્મક યુક્ત આહાર સ્વાસ્થ્ય કી કુંજી હૈં ।

- ડા.શૈલેન્દ્ર

હમ યહ દેશ્ ચુકે હૈં કિ જિસ પ્રકાર કા ભોજન કરતે હૈં શરીર કા સ્વાસ્થ્ય તદનુસાર હી હોતા હૈં । જૈસે સાત્વિક આહાર કે સેવન સે સાત્વિકતા કી વૃદ્ધિ હોતી હૈં । ઇસકે અતિરિક્ત સ્વાસ્થ્ય કી રક્ષા ભી હોતી હૈં । સાત્વિક પ્રવૃત્તિ કે કારણ વિવેક કા જાગરણ હોતા હૈં, દૂસરા નિરોગિતા કે લિયે શારીરિક વ્યાયામ, શુદ્ધ જલવાયુ કી ભી આવશ્યકતા હૈં । શુદ્ધ વાયુ, શુદ્ધ જલ, શુદ્ધ ભૂમિ, શુદ્ધ પ્રકાશ એવં શુદ્ધ અન્ન યહ પંચામૃત કહલાતે હૈં । જિસકે સુયોગ્ય સેવન સે શરીર કી સબ ધાતુઓં કો લાભ પહુંચતા હૈં । શુદ્ધ સાત્વિક ઓર વહ ભી

સ્વલ્પ આહાર હી કરના ચાહિયે । સ્વલ્પ આહાર કા અર્થ હૈં કિ જિતના સુગમતા સે પચ સકે । ઇસકા એક અર્થ યહ ભી હૈં કિ હમારે પેટ કા દો ભાગ ભોજન સે એક ભાગ જલ સે ભરે ઓર એક ભાગ હવા કે લિયે ખાલી રહે । ભોજન તમી કરના ચાહિયે જબ ખૂશ લગે, ઇસસે યથેષ્ટ લાભ હોતા હૈં, ઓર બૈઠ કર શાંતિ પૂર્વક કરના ચાહિયે । યદિ અન્ન કો રિલાને વાલા તામસી પ્રવૃત્તિયોં કા મનુષ્ય હો તો ઇસકા ભી દૂષિત પ્રભાવ રાખે વાલે પર પડતા હૈં । જૈસા મન મેં વિચાર ઉત્પન્ન હોતા હૈં વૈસા હી વાણી દ્વારા

બોલા જાતા હૈં । હમારે મન પર હી સબ કુછ નિર્ભર હૈં ઓર યહ મન આહાર શુદ્ધિ પર ટિકા હુઆ હૈં ।

અધિક ભોજન કરને સે સ્વાસ્થ્ય ઓર દીર્ઘ જીવન કા નાશ હોતા હૈં । ઇસલિયે હમારે ધર્મ ગ્રંથોં મેં ઉપવાસ કા ભી મહત્વ બતાયા ગયા હૈં । ઇસસે આંતરિક શુદ્ધિ હોતી હૈં, મનોવૃત્તિયાં ભી નિર્મલ હોતી હૈં । વાસ્તવ મેં ધર્મ મેં તો સર્વ પ્રથમ સંયમ પર હી વિશેષ બલ દિયા ગયા હૈં । હમેં ચાહિયે કિ અશુભ પદાર્થોં, અભક્ષ્ય ભોજન એવં દુષ્ટ વિચારોં સે બચેં ચાહિયે । ઇન્દ્રિયોં કો સંયમ મેં રખેં, અતિ સે બચેં, આહાર વિહાર કા મૌસમ કે અનુકૂલ પાલન કરેં ઓર આત્મ સંયમ દ્વારા સ્વાસ્થ્ય એવં આરોગ્ય પર બઢતે રહેં ।

આહાર કે સાથ-સાથ ધર્મ શાસ્ત્રોં મેં વ્યાયામ કો ભી અત્યાવશ્યક બતાયા હૈં । ટહલના સમી કે લિયે વિશેષતઃ વૃદ્ધોં કે લિયે ઉપયોગી વ્યાયામ બતાયા ગયા હૈં । પ્રાતઃકાલીન પ્રાણવાયુ કા સેવન કરના ચાહિયે ઇસસે આરોગ્ય સ્થિર રહતા હૈં ।

ચુલા પ્રશ્ન ઝાંચ

- રાધિકા દવે

- પ્ર-૧ પુરાણોં કે ક્રમ મેં શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ કા ક્રમ કૌન સા હૈં ?
- ઉ- પુરાણોં કે ક્રમ મેં ભાગવત પુરાણ કા પાંચવા સ્થાન હૈં । પર લોકપ્રિયતા કી દૃષ્ટિ સે યહ સબસે અધિક પ્રસિદ્ધ હૈં ।
- પ્ર-૨ શ્રીમદ્ ભાગવતજી કે ૧૨ સ્કંધ મેં કિતને અધ્યાય ઓર કિતને શ્લોક કા સમાવેશ હૈં ?
- ઉ- શ્રીમદ્ ભાગવતજી કે ૧૨ સ્કંધ મેં ૩૩૫ અધ્યાય ઓર ૧૮ હજાર શ્લોકોં કા સમાવેશ હૈં ।
- પ્ર-૩ શ્રીમદ્ ભાગવતજી કા મૂલ સિદ્ધાંત ક્યા હૈં ?
- ઉ- શ્રીમદ્ ભાગવત મહાપુરાણ મેં મોક્ષ પર્યન્ત ફલ કી કામના સે રહિત પરમ ધર્મ પ્રેમ-સેવા હી મૂલ સિદ્ધાંત હૈં ।
- પ્ર-૪ શ્રીમદ્ ભાગવતજી કા તાત્પર્ય શ્રોતા કો કબ સમજ્ઞ આતા હૈં ?
- ઉ- શ્રદ્ધા ઓર નિષ્ઠા સે બાર-બાર અધ્યયન કરને પર ભગવત્ કૃપા સે શ્રી ભાગવતજી કા તાત્પર્ય સમજ્ઞ આતા હૈં ।
- પ્ર-૫ શ્રીમદ્ ભાગવતજી કે મુખ્ય કિતને ઓર કૌન વક્તા હૈં ?
- ઉ- શ્રીમદ્ ભાગવતજી કે ત્રીન મુખ્ય વક્તા હૈં - ૧) સુકદેવજી, ૨) નારદજી, ૩) સૂતજી ।
- પ્ર-૬ નૈમિષારણ્ય મેં કિસ વક્તા ને કિસકો કથા સુનાઈ થી ?
- ઉ- નૈમિષારણ્ય મેં શ્રી સૂતજી ને ૮૮ હજાર શૌનક મુનિઓં કો કથા સુનાઈ થી ।
- પ્ર-૭ સૂતજી ને શૌનકાદિ કો ભગવાન કે કિતને અવતાર કી કથા સુનાઈ થી ?
- ઉ- નૈમિષારણ્ય મેં શૌનકાદિ-ઋષિયોં કી પ્રાર્થના પર સૂતજી ને ઇસ પુરાણ કે માધ્યમ સે ભગવાન કે ચૌવીસ અવતારોં કી કથા કહી હૈં ।

- પ્ર-૮ શ્રી મદ્ ભાગવતજી કે માહત્મ્ય કા ઉલ્લેખ કિસ પુરાણ મેં ઉલ્લેખિત હૈં ?
- ઉ- શ્રીમદ્ ભાગવતજી કે માહત્મ્ય કી કથા કા ઉલ્લેખ મુખ્યતઃ ‘સ્કન્દ પુરાણ’ ઓર ‘પદ્માપુરાણ’ મેં હૈં ।
- પ્ર-૯ પદ્માપુરાણ મેં શ્રીમદ્ ભાગવતજી કા માહત્મ્ય કિતને અધ્યાય ઓર કિતને શ્લોક મેં વર્ણિત હૈં ?
- ઉ- શ્રીમદ્ ભાગવતજી કા માહત્મ્ય પદ્માપુરાણ મેં ૬ અધ્યાય ઓર ૫૦૪ શ્લોક મેં વર્ણિત હૈં ।
- પ્ર-૧૦ શ્રી શુકદેવજી ને શ્રીમદ્ ભાગવતજી મેં મંગલાચરણ કબ ઓર કિતને શ્લોક મેં કિયા હૈં ?
- ઉ- શ્રી શુકદેવજી મેં ભાગવતજી મેં દૂસરે સ્કંધ કે ત્રીસરે અધ્યાય કે બાદ મંગલાચરણ ૧૨ શ્લોક મેં કિયા હૈં ।
- પ્ર-૧૧ જનક રાજા કે પાસ સે વિદ્યાભ્યાસ કે બાદ શ્રી સુકદેવજી ને ગુરુ દક્ષિણા મેં ક્યા મેંટ કિયા ?
- ઉ- શ્રી સુકદેવજી કે આગ્રહ પર જનક રાજા ને જગત મેં રહી સબ નિરુપયોગી વસ્તુ કી દક્ષિણા મેંટ મેં ચાહી થી । સુકદેવજી કો એક માત્ર દેહાભિમાન હી જગત મેં નિરુપયોગી લગા, ઓર ગુરુ દક્ષિણા મેં અપને દેહાભિમાન કો મેંટ કિયા હૈં ।
- પ્ર-૧૨ શ્રીમદ્ ભાગવતજી કે ૧૨ સ્કંધ કો પ્રભુ કે ૧૨ અંગ કી ઉપમા સે સમ્માનિત કિયા હૈં, ઇસમેં કિસ સ્કન્દ કો પ્રભુ કે હૃદય કી ઉપમા દી ગયી હૈં ?
- ઉ- ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ કી લલિત લીલાઓં કા વિષદ વિવરણ પ્રસ્તુત કરને વાલે દશમ સ્કન્દ કો ભગવાન કે હૃદય કી ઉપમા દી ગયી હૈં ।

हिन्दू धर्म ‘भगवान’ शब्द से उनको तीन रूप में देखता बोलता है। सृष्टि के रचयिता-ब्रह्मा, पालन कर्ता-विष्णु और लय कर्ता- शिव। इस बात का ज्ञान सामान्यतः सबको होता है। परंतु लोगों को धर्मशास्त्र के अध्ययन की कमी और समय पर हमारे धर्म प्रचारकों द्वारा सही ज्ञान और मार्गदर्शन ना मिलने के कारण सब अज्ञात हैं इस ज्ञान से कि ये तीनों रूप एक ही परमात्मा के हैं। और इन तीनों रूप में सहायक जो हैं उनको देवी-देवता कहते हैं। ऐसे में कोई दूसरे धर्म का या हमारी नई पीढ़ी का कोई व्यक्ति हमें ये पूछे कि हमारे इतने सारे भगवान क्यों? तब अधिकतर लोग इस बात का जबाब नहीं दे पाते हैं। जब तक हमें हमारे पिता (भगवान) के अस्तित्व का ही पता ना हो तब तक हमारे वजूद की भी क्या कीमत? अर्थात हम हमारे अंशी को पहचान लें, कि वो कौन है? उनका स्वरूप क्या है? तो हम हमारे स्वरूप को जान पायेंगे और हमारे जीवन की कीमत भी। हमारे कई धर्म शास्त्रों में भगवान और देवी-देवताओं के स्वरूप का, उनकी क्षमता का और उनके बिराजने के स्थान का ज्ञान वर्णित है। जिसका मन अनेक देवी-देवताओं और भूत-प्रेत, डोरे-धागे में अटका हुआ है, उनकी प्रवृत्ति स्थाई करने हमारे श्रीवल्लभाचार्यजी ने भी धर्म विषय में जीव के लिये ‘बालबोध’ ग्रंथ में अक्षरब्रह्म और पूर्ण पुरुषोत्तम के स्वरूप के बारे में स्पष्ट समझाया है।

शास्त्र अध्ययन से भगवान और स्वस्वरूप के ज्ञान प्राप्ती के बाद जैसी जिसकी अवस्था, कक्षा और अधिकार होता है उस के अनुसार ही धर्म और भक्ति उनके जीवन में प्रवेश होती है। कोई देव तो कोई देवी की साधना करता है। जो अधिकारी जीव है वो पूर्ण पूरुषोत्तम की आराधना करता है। जो जिसको भजता है उसको वो प्राप्त करता है ऐसा गीताजी में श्रीकृष्ण ने कहा है। श्रीवल्लभ ने इस ग्रंथ में भी समझाया है कि हम जो देवी-देवता की भक्ति करेंगे वो

उनके अधिकार के अनुसार आपकी भक्ति का दान दे सकते हैं और मोक्ष भी अपने लोक तक का ही प्रदान कर सकते हैं। सारे देवता सबकुछ देने के लिए सक्षम नहीं होते। अगर मोक्ष की कामना है तो विष्णु जी की भक्ति करना चाहिये मोक्ष देने में विष्णु और भोग देने में शिव तत्पर होते हैं। जिनको जो अधिक प्रिय है वो वस्तु देने में उन्हें अधिक कष्ट होता है अतः वह वस्तु वो प्रदान नहीं करते। हर एक देवी-देवता की उपासना पद्धति है। अलग अलग आराध्य को सरल और सीधे तरीके से पाने के लिए जो व्यवस्था स्वयं भगवान ने प्रकट की और उनसे प्रारंभ हुई है, उनको संप्रदाय कहते हैं।

हम जो अलग अलग संप्रदाय देखते हैं उसको भी शास्त्र की अन्भिज्ञता के कारण विभाजन समझते हैं। जो कि बहुत बड़ी गलत सोच है। जिसकी कई विद्वान और धर्म प्रचारक भी अज्ञानता और स्वार्थ के कारण समाज को सही समझ नहीं देते हैं। पर जैसे हमारे घर में हर एक काम के लिए अलग कमरे बनाए जाते हैं, अलग अलग उद्देश्य को ले कर, रसोई खाने के लिए, शयन कक्ष सोने के लिए आदि... पर वह सब घर का ही हिस्सा है, विभाजन नहीं है। इसे इस प्रकार भी समझ सकते हैं कि जैसे आज की मेडिव ग्ल व्यवस्था! पहले एक ही वैद्य सब इलाज करते थे, पर जैसे जैसे मेडीकल फील्ड की तरक्की हुई वैसे वैसे सब रोग के अलग विभाग हुए, जो रोग है उसके डॉक्टर के पास जाओ तो इलाज जल्दी और आसान होता है। तो जैसे यह मेडीकल फील्ड का विकास है, विभाजन नहीं। ऐसे ही अलग अलग संप्रदाय धर्म क्षेत्र का विकास है। तो हमारे धर्म, संप्रदाय, पंथ, संस्था किसे कहते हैं? जिस मार्ग पर चल रहे हैं उसके बारे में समझ होनी जरूरी है। सद्गुरु अपने ग्रंथ में आज्ञा करते हैं-जिसको उत्तमोत्तम प्रेम से भरे धर्म भक्ति की राह पर चलना है, उस जीव को फल की प्राप्ति हेतु अपने आराध्य की अनन्य भक्ति साधना करने पर ही फल प्राप्ति संभव है।।

पवित्रा ग्यारस

- सुनीता शाह

अनंत काल से प्रभु से अलग हुए, दुर्भाग्य वश कलि के विष मय प्रवाह में बहते हुए, भागवत् स्वरूपात्मक फल से विमुख दैवी जीवो की दयनीय दुर्गति को देखकर जब श्रीमहाप्रभुजी को उनके उद्धार विषयक अति चिंता हुई। तब स्व सेवार्थ, स्व सुखार्थ मात्र जिनका प्रादुर्भाव हुआ है, ऐसे दैवी जीवों को सांसारिक प्रवाह में से निकालकर पुनः स्वयं में रति कराने हेतु, परम फल रूप रसात्मक श्री कृष्ण की रसात्मक भक्ति रूप सेवा में जीवों के देह, इन्द्रिया, प्राण, अन्तः करण सहित आत्मा को प्रवृत्त करने वाले निज फल की प्राप्ति करने हेतु, जिन के स्वरूप का निरूपण ठरासो वै सः(जिनके हाथ, पग, मुख, उदर इत्यादि मात्र आनंद रूप हैं ऐसे) प्रकार से शास्त्र में किया गया हो, जो दशविधि लीला (सर्ग , विसर्ग ,स्थान ,पोषण, उति, मन्वंतर, ईशानूकथा,निरोध, मुक्ति, आश्रय) के कर्ता हैं, जो वेद, गीता, व्याससूत्र और श्रीमद् भागवत के सार रूप पूर्ण पुरुषोत्तम भगवान श्री कृष्ण, श्रावण मास की शुक्ल एकादशी की मध्य रात्रि को श्रीमहाप्रभुजी के सन्मुख हुऐ और स्वयं के मुख पद्म से गद्य मंत्र श्री आचार्य चरण को प्रदान किया। जिससे श्री महाप्रभुजी चिंता मुक्त हुए और श्री प्रभु को सब जीव की और से सूत का पवित्रा और मिश्री भोग धरा।

इस मंत्र के अंतर्गत हुई प्रभु की दो आज्ञा १) आसुर वेश वाले पुष्टि जीव को स्वयं(प्रभु) के स्वरूप का ज्ञान हो, ऐसा गद्य मंत्र। और २) इस एक अक्षर मंत्र की प्राप्ति पर्यंत भक्त को कैसे जीवन जीना है। इस गूढ़ भाव का निरूपण श्री महाप्रभुजी ने श्री दामोदर दास को निमित्त बनाकर सिद्धांत रहस्य नामक ग्रंथ द्वारा कर के पुष्टि जीव पर कृपा करी।

श्रीवल्लभनंदन गोपीनाथ

यदनुग्रहतो जन्तुः सर्वदुःखातिगो भवेत् ।
तमऽहं सर्वदा वन्दे श्रीमदवल्लभनन्दनम् ॥

श्रीविठ्ठलनाथजी विरचित छात वंदना

- श्रीमती जगृती गोहील

श्रीगुरु श्रीगोपीनाथ प्रभुचरण

श्री गोपीनाथजी प्रभु साधन दीपिका मां आगण भक्ति मार्गीय मोक्ष माटे आराधना કેમ,કયાં અને કેવા પ્રકારે કરવી એનું વર્ણન કરતા આજ્ઞા કરે છે કે સર્વથી અધિક સ્નેહ અને પૂર્ણ સ્નેહની ભક્તિ-સેવા જ આરાધન છે. વાંચવા માં તો આ વાત અત્યંત સરળ લાગે તેવી છે, પરંતુ બહુજ ગુઢ વાત છે. પુષ્ટિ ભક્તિ માર્ગ માં પ્રેમ-સેવા છે, માટે ક્રિયા કે પ્રક્રિયા કરતા પ્રેમ અધિક મહત્વ ના છે. પ્રેમ સિવાય કરેલી સેવા ને સેવા ના ગણાતા તે ફક્ત ક્રિયાઓ જ છે. ક્રિયાઓ આરાધન, ભક્તિ કે મુક્તિ સાધન ક્યારેય ના બની શકે. આ વાત નો ઉલ્લેખ ભક્તિસુત્ર માં (સાત્વસ્મિન્ પરમ પ્રેમરૂપા) અને (સાપરાનુરત્કિર્ત્તિશ્રરે) શબ્દોથી નારદજી પણ જણાવે છે. અને આ જ સાધન ભક્તિસૂત્ર માં તેમજ શ્રી વલ્લભાચાર્ય પ્રભુ ને માન્ય છે.

આ આરાધના માટે સર્વ પ્રથમ શ્રી ગોપીનાથજી દેહ અને સ્વઆશ્રય ના આચાર માટે સંસ્કાર શુદ્ધિ ની અવ્કચતા જણાવે છે. કારણકે આચાર વિહીનતા માં આસુર વેશ ની સંભવતા રહે છે. અને જીવ માં રહેલો આસુરીભાવ દૈવી ભાવ માટે બાધક તત્વ છે, જેના કારણે સેવા માં સ્વધર્માચરણ બાધિત થાય છે. સેવા ની સાથે વૈષ્ણવે સ્વ વર્ણ અને સ્વ આશ્રય નું સમજ પૂર્વક પાલન કરવું અત્યંત આવશ્યક છે.

શ્રી ગોપીનાથજી વૈષ્ણવી સદાચાર પર ભાર મુકતા અજ્ઞા કરે છે કે પ્રત્યેક વર્ણ ના (બ્રાહ્મણ,વૈશ્ય અને ક્ષત્રીય) જીવે સોળે દેહ સંસ્કાર અને વર્ણાશ્રમ ને લગતા દૈહિક નિયમો શ્રીમદ ભાગવદ નું પઠન, જપ, સંધ્યા વંદન..ઈત્યાદી નું નિયમિત પાલન કરી દેહનું શુદ્ધિકરણ કરવું આવશ્યક છે. તેનાથી જ આ વિશુદ્ધ દેહ માં ભગવદ ભાવ ની યોગ્યતા સંભવ બને છે,

આજ ના આ વ્યસ્ત યુગ માં જીવ કેવળ સંસારિક અને સામાજિક જવાબદારી નિભાવતા આં પ્રભુ પ્રેમ અને ભક્તિ ભાવ થી વંચિત ના રહી જાય અને આત્મકલ્યાણ ના ઉદ્દેશ ભૂલી કેવળ દેહ કલ્યાણ પાછળ જીવન વ્યર્થ ના વિતાવીદે તેના માટે શ્રી ગોપીનાથજી એ આ ગ્રંથ માં વૈષ્ણવ જીવ માટે ખાસ સ્વધર્મ એવા સ્નાન-સંધ્યા-સ્વાધ્યાય-જપ-તર્પણ-શ્રાધ-હોમ આદિ વર્ણાશ્રમ ના વિષયોનું નિરૂપણ કરી સમજવ્યું છે.

જેમ કે સુબોધિનીજી માં શ્રી મહાપ્રભુજી જણાવે છે કે જ્યાં સુધી તમે દેહનું સંધાન રાખી દેહાભિમાન માં એના વિષયો ને મનમાં રાખી ને જીવો છો ત્યાં સુધી વર્ણાશ્રમ ધર્મ જ સ્વધર્મ છે, અને જ્યારે દેહનુસંધાન થી ઉપર આત્માનુસંધાન અને આત્મ ધર્મ મનમાં સ્થિર થાય, અંશાશી અને દાસત્વ ભાવ પ્રકટે છે ત્યારે ભગવદ્ધર્મ જ સ્વધર્મ છે.

જો હજી જીવ નું દેહનુસંધાન કે દેહ નું અભિમાન ગયું નથી અને સદાચાર વિના નું સ્વછંદ રીતે સેવા ધર્મ કરી ને વૈષ્ણવી જીવન વીતાવીશું તો જીવન ની સાફલ્યતા સંભવ નહિ બને.

જિસ जीव को प्रभु मुक्ति अथवा भक्ति प्रदान नहीं करना चाहते ऐसे जीव को आसुरी अथवा प्रवाही जीव कहते हैं। और जिसे भक्ति देना चाहते हैं उस जीव को दैवीय जीव कहा जाता है। आसुरी सृष्टि के जीव देहधारी श्रीकृष्ण को केवल एक महान पुरुष समझते हैं। भगवान श्रीकृष्ण का स्वरूप और चरित्र का ज्ञान समझना न केवल आसुरी जीव, अपितु इन्द्र जैसे देवता और बड़े बड़े संतो के लिये भी सरल नहीं रहा है।

क्यों नहीं समझ में आता प्रभु का स्वरूप?

स्वयं प्रभु इस प्रश्न का उत्तर गीताजी में बता रहे हैं, ‘मैं जिस जीव को मेरे स्वरूप का ज्ञान कराना नहीं चाहता, उनकी बुद्धि को मेरी अविद्या शक्ति में ढ़क देता हूं’ ऐसे जीव प्रभु का आश्रय कर नहीं पाते हैं।

उतना स्वरूप समझ में आता है। श्रीकृष्ण के स्वयं बृज में विराजमान होते हुए भी श्री नंदरायजी सहित सारे बृजवासी हर वर्ष इंद्र का पूजन करते थे। जिसके कारणवश इंद्र को भी अभिमान आया था, इंद्र का अभिमान तोड़ने और बृजवासियों के इस अन्याश्रय को छुड़ाने हेतु प्रभु ने बृज में गोबर्धन लीला करी और बृजजन का प्रभु चरणों में आश्रय सिद्ध कराया।

जब लोभ, मोह, ईर्ष्या अभिमान जैसे आसुरी भाव का आवेश होता है, तब देवों को भी प्रभु का स्वरूप और लीला का ज्ञान नहीं प्राप्त होता। इस लिये ही भगवान गीताजी में आज्ञा करते हैं कि हजारों जीवों में से बहुत कम जीव होते हैं जो प्रभु प्राप्ति के लिवे प्रयत्नशील होते हैं और उसमें से भी कोई ही मेरे सच्चे स्वरूप को जान पाता है।....

क्रमशः

Payment method

चेक / ड्राफ्ट **श्री गोपीनाथ आध्यात्मिक संस्थान** के नाम पर बनाए और आपको दिये गये फॉर्म पे जो पता लिखा है उसपे भेजें । या I.D.B.I. बैंक की किसी भी शाखा में श्री गोपीनाथ आध्यात्मिक संस्थान के **I.D.B.I. Bank's Saving A/c No. 289104000033974** में जमा करवा सकते हैं.
नकद भुगतान के लिए कृपया अपने स्थानीव संपर्क व्यक्ति को फोन करें जीनके नंबर नीचे दिये गये हैं ।

Vadodara - Gunjan Shastri-9374065710	Burhanpur - Nitinbhai Patil-8989520502
Sampadak-Satna - Kalpana Katare- 6261084284	Junaghad - Bhaveshbhai - 7984025185
	Bombay- Apurva Kadakia -80970 47471

जन्माष्टमी

-कल्पना कटारे

गुरुपूर्णिमा के दिन गुरु आज्ञा और मार्गदर्शन से प्रभु की सेवा पूर्ण समर्पण और एकनिष्ठ हो कर जब की जाती है तो कुछ ही दिनों में मन हृदय विकार मुक्त हो जाता है। तब हमारे हृदय में परमप्रिय प्रभु का प्राकट्य होता है और यह श्रीकृष्ण का प्राकट्य रूप महोत्सव हम आनन्द से भर कर मनाते हैं।

भादों मास में कृष्णपक्ष की अष्टमी को मध्यरात्रि का शुभ गुणों से युक्त अति सुहावना समय आया, रोहिणी नक्षत्र था, आकाश के सभी ग्रह, नक्षत्र, तारे शांत हो रहे थे, दिशाएँ स्वच्छ और नदियाँ निर्मल थीं। उसी समय सबके मन में बिराजमान भगवान श्रीकृष्ण का मथुरा में अवतरण रोहिणी नक्षत्र में हुआ। भगवान तो अजन्मा हैं, उनका जन्म नहीं होता अपितु वे प्रकट होते हैं अपने भक्तों के मन में हुआ। एक मथुरा के कारागार में देवकीजी के गर्भ से और दूसरा बृज में श्रीनन्दरायजी के यहां, नन्द बृजवासियों के हृदय में अनंद का प्राकट्य हुआ और महोत्सव मनाया गया। जो केवल एक दो दिन के महोत्सव समस्त ब्रह्माण्ड के एक मात्र स्वामी हैं। उनके ऐश्वर्य, वात्सल्य, माधुर्य सभी अनंत हैं। इस महोत्सव और अपनी सब कीमती वस्तुओं को उछाल उछाल कर न्योछावर किया।

अतः भादों मास में कृष्ण पक्ष की अष्टमी को श्रीकृष्ण जन्माष्टमी के रूप में मनाते हैं। यह उत्सव प्रभु श्रीकृष्ण के जन्मोत्सव से एक माह पूर्व ही उत्सव की बधाई से आरंभ हो जाता है। जन्माष्टमी-नंदमहोत्सव के एक माह पूर्व से इस बधाई के अलग अलग भाव मानते हैं। कहीं यशोदाजी एवं रोहिणीजी के वात्सल्य भाव से १५-१५ दिन बधाई के होते हैं तो कहीं श्रीस्वामिनीजी और चंद्रावलीजी के भाव से १५-१५ दिन और कहीं पर चार यूथपतियों के भाव से चार बधाई बैठती है जो श्रीयमुनाजी, श्रीचंद्रावलीजी, श्रीस्वामिनीजी और कुमारिकाओं के माधुर्य भाव से होती है। इसप्रकार बधाई के मंगल गीत गाये जाते हैं।

वैष्णव के लिये जन्माष्टमी सभी उत्सवों से बढ़कर है। यह हजार एकादशी के व्रत करने के समान होता है। अतः ज्यादा संयम भी जन्माष्टमी को होना चाहिये। इस दिन किया हुआ जप अनंत गुणा प्रभावी होता है। रात्रि जागरण करके जप ध्यान करने का विशेष महत्व है। भविष्य पुराण में भी जन्माष्टमी का व्रत नियम पूर्वक करने का उल्लेख मिलता है। प्रभु के नाम-स्वरूप-गुणों का गान रूप रसपान करते हुए जन्माष्टमी का उत्सव मनाना प्रभु के सानिध्य पाने का महान अवसर है। अष्टसखाओं के कीर्तन और पद हमें इस अवसर का प्रत्यक्ष दर्शन उपलब्ध हैं...

“आनंद बधावनो नंद महरजु के धाम।

बडभागिन जसूमति जायो है कमल नयन घन्श्याम ।।

बजत निशान मृदंग ढोल रव मंगल गावत वाम ।

देत दान कंचन मणि-भूषण धेनु बसन लै लै नाम ।।

देत असीस सकल गोपीजन व्रज जनमन अभिराम ।

हरिनारायण श्यामदास के प्रभु प्रकटे हैं पूरनकाम ।।

SARASWATI TEXTILES
H.NO.33, GALA NO.105, NEW
KANERI,
PADMANAGAR, FULEWADI
COMPOUND ,
BHIWANDI- 421302

Haresh V Kukreja
Mobail no
8879358237.9323808748

તા. વાર તિથિ			વિગત
શ્રાવણ વદ			
૨	રવિ	૭	શયનમી પક્ષી ઉત્સવ, શ્રીવિષ્ણુસ્વામી પ્રાકટય ઉત્સવ.
૩	સોમ	૮	શ્રી જન્માષ્ટમી ઉત્સવ (શ્રી જન્માષ્ટમી વ્રત), (આજે સૂર્યોદય થી સાયં ક.૧૭-૨૦ પર્યન્ત રોહિણી નક્ષત્ર રહે છે).
૪	મંગળ	૯	શ્રી નન્દમહોત્સવ.
૬	ગુરુ	૧૧	અજ એકાદશી વ્રત.
૭	શુક્ર	૧૨	કલિયુગાદિ (પૂર્ણિમાન્ત પક્ષથી).
૯	રવિ	૩૦	દર્શ અમાવાસ્યા, પિઠૌરી અમાવાસ્યા, દર્ભાહરણ, અન્વાધાન, ગુજરાતી શ્રાવણ માસ સમાપ્ત.
ભાદરવા સુદ			
૧૦	સોમ	૧	છટિ, શ્રીરાધાષ્ટમી બધાઈ.
૧૧	મંગળ	૨	સામવેદીની શ્રાવણી, (આજે હસ્ત નક્ષત્ર સૂર્યોદયથી રાત્રી ક.૨૬-૦૭ પર્યન્ત છે).
૧૨	બુધ	૩	કેવડાત્રીજ
૧૩	ગુરુ	૪	ગણેશ ચતુર્થી (વેષાવો માટે વ્રત વર્જ્ય).
૧૪	શુક્ર	૫	ઋષિ પંચમી.
૧૭	સોમ	૮	શ્રી રાધાષ્ટમી ઉત્સવ. સૂર્ય કન્યામાં ક.૦૬-૪૮ થી શરદ ઋતુ પ્રારંભ.
૧૯	બુધ	૧૦	શ્રીમદ્ ભાગવત સપ્તાહ આરંભ.
૨૦	ગુરુ	૧૧	પરિવર્તિની-દાન એકાદશી વ્રત, દશદિગંત વિજયી લેખવાલા ગો. શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ (વ્રજ વિ.સં. ૧૭૧૪) નો ઉત્સવ.
૨૧	શુક્ર	૧૨	શ્રીવામન જયન્તી વ્રત, (આજે દ્વાદશી તિથિ સૂર્યોદય થી રાત્રે ક. ૨૭-૪૨ પર્યન્ત છે અને શ્રવણ નક્ષત્ર સૂર્યોદય થી જન્મ સમયે વિદ્યમાન છે).
૨૩	રવિ	૧૪	અનંત ચતુર્દશી.
૨૪	સોમ	૧૪	પ્રોષ્ઠપદી પૂર્ણિમા, અન્વધાન.
૨૫	મંગળ	૧૫	છટિ, શ્રીનાથજીમાં સાત્રીનો પ્રારંભ આજથી, શ્રીમદ્ ભાગવત સપ્તાહ સમાપ્તિ, સન્યાસીના ચાતુર્માસ સમાપ્ત, મહાલય શ્રાદ્ધ આરંભ, પ્રતિપદા આજ.
ભાદરવા વદ			
૨૬	બુધ		દ્વિતીયા આજ.
૨૭	ગુરુ		ત્રીતીયા આજ.
૨૮	શુક્ર	૩	ચતુર્થી આજ, ભરણી આજ.
૨૯	શની	૪	પંચમી આજ, ફલિકા આજ.
૩૦	રવિ	૫	ષષ્ઠી આજ, મહાનુભાવ શ્રીહરિરાય મહાપ્રભુ (વ્રજ વિ.સં.૧૬૪૭) નો ઉત્સવ

हमारा भारत देश संस्कृति, आस्था, आस्तिकता और धर्म का धनी है। देश के हर भाग और प्रान्त में विभिन्न देवी-देवताओं से सम्बंधित अनेकानेक प्राचीन और धार्मिक तीर्थ हैं। यहां की परम्परा, तीर्थ स्थल, यह हमारी धरोहर और वैभव है। जिनकी यात्रा के प्रति एक आम भारतीय नागरिक धर्म और आस्था के साथ स्थल के आकर्षणों से बंधा हुआ है और इन तीर्थस्थलों की यात्रा के लिए सदैव से उत्सुक रहा है।

तीर्थस्थल जैसे गंगा की गोद -हिमालय की छाया में बसा उत्तराखण्ड जिसे देवताओं की अतुल्य भूमि की ख्याति प्राप्त है। जहां एक तरफ गंगा हिमालय के पावन चरणों को धोती है तो दूसरी तरफ अलकनंदा और भागीरथी का संगम लोगों के मन को भाता है। जहां शिव के अनेकों मंदिर हैं, जिनमें पंकजा और मधुमति नदियों के संगम पर स्थित नीलकंठ महादेव मंदिर धार्मिक आस्था का केंद्र है। उत्तर प्रदेश में व्रज (मथुरा) जो श्रीकृष्ण की लीला भूमि है। जिसका उल्लेख कृष्ण के संबंध में 'श्रीमद्भागवत' तथा 'विष्णुपुराण' आदि ग्रंथों में भी मिलता है। ऐसे ही रामेश्वर, जगन्नाथपुरी, द्वारिका, बद्रीनाथ जैसे अनेकों स्थल हैं जिसके आसपास कई नदियाँ जैसे गंगा, यमुना, सरस्वती, कुंभ त्रिवेणी संगमस्थल, मंदिरो और बैठकजी जैसे स्थलों का समावेश होता है।

एसे स्थलों के निर्मल पवित्र जल में स्नान करने से श्रद्धालु स्वयं को पाप मुक्त मानते हैं। देवी-देवता के प्रति लोगों की अगाध आस्था के कारण एसे तीर्थ स्थलों पर आये दिन लोगों का तांता लगा रहता है। लेकिन लोगों की यह भीड़ इन पवित्र स्थलों के लिए जैसे अब अभिशाप बनती जा रही है।

पवित्र स्थलों पर जाना बड़े पुण्य का कार्य अवश्य है।

है। परंतु हम धर्म, पूजा, साधना और संकल्प के नाम

मंदिरों में जलाभिषेक और दुग्ध्नाभिषेक की पर्याप्त सफाई न होने के कारण चारों तरफ दुर्गन्ध भी दूषित हो जाता है। पवित्र भूमि को भी हम कूड़े के यही नहीं अब मंदिर आस्था का केन्द्र न बनकर तरफ खान-पान से लेकर कपड़ों आदि की दुकानों की आदि की व्यवस्था का भी प्रावधान है। जो कई मायनों में बन चुका है लेकिन आजीविका की आड़ में पावन स्थलों में फेंक देते हैं। यही कारण है कि आज भारत की सबसे की यमुना, पश्चिम की साबरमती, दक्षिण की पम्पा की

५३० साल पूर्व श्रीमहाप्रभुजी ने “श्रीकृष्णाश्रय” ग्रंथ द्वारा कहा है, कि धर्म में आत्मिक विकास कल्याण सम्बंधी सभी मार्ग नष्ट से हो रहे हैं। अंदर दुष्टता भरा और बाहर से रमणीय दिखने वाला खल धर्म बढ़ रहा है। और देश में म्लेच्छ बुद्धि वाले एवं म्लेच्छ विचार वाले और अपने को ही उत्तमोत्तम मानने वाले अहंकारी लोग बढ़ रहे हैं। पुण्य स्थली पाप की भूमि बनती जा रही है।

यह दौर सालों से निरन्तर चलता आ रहा है। फिर भी तीर्थों में हर दिन हजारों की संख्या में श्रद्धालु दर्शन करने आते हैं। इन सभी बातों को अनदेखा कर श्रद्धालु नदियों में स्नान और जल का पान भी करते हैं। किन्तु कभी आपने सोचा या देखा कि वह वहां से लोटते समय प्रेम कल्याण भगवाद् आनन्द या शास्त्रों की बातें नहीं करते किन्तु गंदगी, पंडों के दुर्व्यवहार, व्यापारी करण, धर्म के नाम पर हो रहे अत्याचार और खान पान की ही चर्चा करते नज़र आते हैं। भला बताइये कि इस प्रकार की तीर्थ-धर्म यात्रा से किसको क्या लाभ हो सकता है ? सोचिये क्या ऐसी तीर्थ यात्रा हमारे जीवन की उत्तम परिवर्तन की यात्रा बन सकती है ??

जब हम तीर्थ में पवित्रता की बात करते हैं तो सिर्फ बाह्य स्वच्छता ही नहीं अपितु आंतरिक, मानसिक पवित्रता भी आवश्यक है। धर्म स्थलों पर धर्म के व्यापार को यात्री भी स्वाधीनता देते हुए धर्म के व्यापार का हिस्सा बन जाते हैं। जिसका समाधान आम जनता से लेकर प्रशासन के समन्वय से किया जा सकता है।

तीर्थ स्थलों में यात्रियों द्वारा होता ऐसा दुर्व्यवहार यह दर्शाता है कि हम जहाँ भक्त बन कर यात्रा करने का दावा कर रहे हैं, जहाँ श्रद्धा के नाम पर पुण्य कमाने गये हैं, उन स्थलों का वास्तविक महत्व क्या है? वो जाने-समझे बिना ही हम यात्रा कर रहे हैं। सुनी सुनाई बातों के बल पर अपने किसी स्वार्थ को साधने वहाँ पहुँचते हैं। पर क्योंकि ना हमें स्थल के बारे में ज्ञान है और ना ही उससे प्राप्त होने वाले फल के बारे में ज्ञान है। अतः परिणाम में हमसे अनुचित व्यवहार हो जाते हैं और हम वहाँ बार बार यात्रा करने पर भी उनसे मिलने वाले फल से वंचित रह जाते हैं। इतना ही नहीं अपितु तीर्थ स्थलों पर अनुचित व्यवहार से मिलने वाले पाप भी साथ ले आते हैं, जिस पाप (दोष) का उल्लेख शास्त्रों में कहीं वर्णित नहीं है।

५००० साल पहले यमुना को दूषित करने वाले कालिया नाग के प्रभु द्वारा हुए दमन की कथा तो हम आज भी बहुत श्रद्धा से सुनते ही हैं। पर वो श्रद्धा कथा तक ही सीमित है, ये आज दूषित हुई यमुनाजी दर्शाती है। जिस पृथ्वी को बचाने के लिए प्रभु स्वयं वराह के रूप ले कर प्रकट हुए थे, आज उसी भूमि को दूषित, भ्रष्ट और उसके मूल्यों को नष्ट करने का फल पुण्य तो नहीं ही हो सकता है। तीर्थ स्थलों पर जाने से पहले उसके नियमों को शास्त्रों के अध्ययन द्वारा जानना और उसका पालन करना अति आवश्यक होता है।

श्रीमहाप्रभुजी ने भी अपने ‘तत्त्वार्थ दीपनिबन्ध’ ग्रंथ में इस बात का निरूपण किया है कि कालिकाल में मनुष्य विरुद्धाचार में तत्पर, स्वाध्याय आदि धर्म से हीन, सदाचार से विमुख भ्रमित मन वाले हो गए हैं। ऐसे जीव द्वारा किया हुआ धर्माचार विधिहीन और फल रहित है। सबसे पहले पवित्र मानसिकता की आवश्यकता है क्योंकि स्वच्छ पवित्र मानसिकता और पवित्र मन :स्थिति ही पुण्य फल प्राप्त कराने वाली और भक्ति दिलाने वाली होती है।

अतः मुझे ऐसा लगता है कि सबसे पहले हमें यह जान लेने की आवश्यकता है कि हमें यात्रा ही क्यों करनी चाहिये ? और यात्रा का उद्देश्य क्या हो ? यात्रा किस विधि-प्रकार से की जाए ? किस समय कैसे भाव, किन साधनों से की जाय ? अन्यथा हमारी यात्रा ही सफल न हुई तो पैसे, समय । वाणी, मन के भाव । भक्ति और तीर्थों की पवित्रता हमारे द्वारा और हमारे कारण नष्ट हो सकती है और कुछ उत्तम हासिल नहीं होगा .. । और अगर हम यात्रा तीर्थ की कर रहे हैं तो वहां के लोगों के दुर्व्यवहार को या तो नजर अंदाज कर के हमारे मन को शांत रखें या फिर उन्हें कैसे बदला जा सकता है उसके विचार के साथ कुछ ठोस विषय विचार कर ही यात्री तीर्थ करने जाये ।

तीर्थ स्थलों

पर दूषित

व्यवहार

लेखिका-रूपा शर्मा

पर पुण्य पवित्रता में है, और पवित्रता स्वच्छता में होती
पर जाने-अंजाने इसको दूषित करते हैं।

करने के बाद जल व दूध नाले में मिल जाता है। नाले आती है और झरने और पास से बहती नदी का पानी ढेर में तब्दील कर रहे हैं।

व्यापारिक केन्द्र में परिवर्तित होते जा रहे हैं, जहां एक अधिकता है, तो वहीं यात्रियों के विश्राम के लिए होटल स्थानीय नागरिकों की आजीविका का अहम माध्यम है कि श्रद्धालु और स्थानीय व्यापारी कूड़ा-कचरा नदी दुनिया की सबसे गंदी नदियों में से एक है। उत्तर भारत